

ESSE YOZISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR BILAN BOG‘LIQLIGI VA UNING AHAMIYATI

Kabulov Inamjan Sharipbayevich

NDPI tayanch doktoranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada esse yozishga o‘rgatishning o‘quvchilarning ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan. Unda esse janri xususiyatlari, uni yozish bosqichlari, ta’lim jarayonida qo‘llanilishi hamda kreativ fikrlashni rag‘batlantirishdagi metodik yondashuvlar haqida so‘z yuritiladi. Muallif esse yozish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoga o‘z qarashini bildirishi va badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiluvchi metodlarni tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada amaliy tavsiyalar va dars jarayonida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan interaktiv usullar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: esse, kreativ fikrlash, metodika, yozma nutq, o‘quvchi faolligi, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimi oldiga qo‘yilgan eng muhim vazifalardan biri — mustaqil, kreativ va tanqidiy fikrlaydigan shaxsni shakllantirishdir. Bugungi kunda faqatgina bilimlarni yod olish emas, balki o‘z fikrini ifoda eta oladigan, muammolarga o‘z nuqtai nazaridan yondasha oladigan o‘quvchini tayyorlash dolzarb masalaga aylangan. Shundan kelib chiqib, esse yozishga o‘rgatish o‘quvchilarning ijodiy fikrlash salohiyatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Esse yozish — bu faqatgina adabiy-badiiy ifoda vositasi emas,[1.B.2] balki insonning ichki dunyosini, qarashlarini ifoda etish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ona tili va adabiyot fanini o‘qitish jarayonida esse yozishga yo‘naltirilgan topshiriqlar orqali o‘quvchilarning dunyoqarashi kengayadi, ularning mustaqil fikrlash, mulohaza yuritish, tahlil qilish, baholash, xulosa chiqarish kabi kognitiv ko‘nikmalari shakllanadi.

Shuningdek, esse yozish jarayoni o‘quvchining individual yondashuvini namoyon etishiga, o‘zining ichki olamini ochishiga, shaxsiy nuqtai nazarini erkin ifodalashiga imkon yaratadi. Shu bois, zamonaviy ta’lim metodikasida esse yozishga o‘rgatish — nafaqat til va adabiyot, balki ijtimoiy fanlar, hatto tabiiy fanlar darslarida ham keng qo‘llanilmoqda.

Maqolaning ushbu qismida esse yozishning metodik asoslari, unga o‘rgatish jarayonida foydalaniladigan innovatsion metodlar va ularning kreativ fikrlashga ta’siri haqida batafsil fikr yuritiladi. Shuningdek, konkret amaliy misollar orqali o‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda esse yozishning samarali vosita ekanligi asoslab beriladi.

Esse yozishning pedagogik imkoniyatlari

Esse yozish – bu o‘quvchining dunyoqarashi, hayotiy tajribasi, estetik qarashlari, shaxsiy munosabatlari, his-tuyg‘ulari va intellektual salohiyatini ifoda etishga xizmat qiluvchi yozma ijodiy ishdir. U nafaqat til va uslub nuqtayi nazaridan, balki mazmun,

mantiqiylik va individual yondashuv nuqtayi nazaridan ham murakkablik kasb etadi. Shu bois, esse yozishga o‘rgatish orqali o‘quvchilarni faqat grammatik me’yorlarga amal qilishga emas, balki mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga, yangi g‘oyalarni ilgari surishga o‘rgatish mumkin.

Didaktik jihatdan qaralganda, esse yozish orqali quyidagi ko‘nikma va kompetensiyalar rivojlanadi:

- Mustaqil fikrlash – mavzuga oid o‘z qarashini shakllantirish;
- Kreativ yondashuv – noan’anaviy fikrlar bildirish va ularni asoslash;
- Tahliliy fikrlash – faktlar asosida xulosa chiqarish;
- Muloqot kompetensiyasi – o‘z fikrini aniq, lo‘nda va ta’sirli ifodalash;
- Estetik did – til vositalaridan badiiy va uslubiy foydalanish.

Esse yozishga o‘rgatish bosqichlari

Esse yozishga o‘rgatish bosqichma-bosqich, izchil tarzda tashkil etilishi kerak. Quyidagi metodik yondashuvlar orqali o‘quvchilarni esse yozishga samarali jalb qilish mumkin:[2.B.442]

Mavzuga tayyorgarlik bosqichi

Bu bosqichda o‘quvchilar mavzu bo‘yicha erkin fikr yuritishga undaladi. «Aqliy hujum», «Klaster» metodlari orqali asosiy tushunchalar aniqlanadi. Mavzuga oid kichik suhbat yoki muhokama orqali o‘quvchilar motivatsiya qilinadi.

Reja tuzish va fikrni tartiblash

Esse yozishdan avval reja tuzish ko‘nikmasini shakllantirish muhim. Bu bosqichda kirish, asosiy fikrlar va xulosa qismlari aniqlanadi. Fikrlar mantiqiy izchillikda joylashtiriladi.

Yozma ifoda bosqichi

O‘quvchilar individual yoki kichik guruhlarda esse yozishga kirishadilar. Ularning mustaqil yozgan matnlari ustida o‘qituvchi yoki sinfdoshlar bilan birgalikda tahlil olib boriladi.

Tahlil va baholash bosqichi

Yozilgan esselar o‘qiladi, tahlil qilinadi, kuchli va kuchsiz jihatlari muhokama qilinadi. O‘quvchilarning fikrini hurmat qilish, tanqid qilishdan ko‘ra konstruktiv tahlil berish ustuvor ahamiyatga ega.

Kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari

O‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi metodik usullar esse yozish jarayoniga samarali qo‘shilishi mumkin:

- Assotsiativ yozuv – o‘quvchi berilgan so‘zdan kelib chiqib erkin fikrlar zanjirini yaratadi;
- Tasviriy esse – o‘quvchi biror manzara, surat yoki hodisani tasvirlab, o‘zining hissiyotlarini aks ettiradi;
- Konseptual esse – falsafiy yoki ijtimoiy mavzular yuzasidan chuqur mushohada yuritishni talab qiladi;
- Rolga kirish – o‘quvchi o‘zini boshqa bir inson o‘rniga qo‘yib, shaxsiy nuqtai nazardan esse yozadi (masalan: “Agar men ekolog bo‘lganimda...”);

• Interaktiv usullar – “Fishbone”, “Insert”, “Davra suhbat”, “Bitta savolga – uchta javob” kabi texnikalar orqali fikrlashga rag‘batlantiriladi.[3.B.254]

Amaliy tajriba va kuzatuvlar

Amaliy dars tajribalariga tayanib aytish mumkinki, esse yozishga yo‘naltirilgan darslar o‘quvchilarda yozma va og‘zaki fikrni ifodalash qobiliyatini oshiradi. O‘quvchilar biror mavzu yuzasidan faqat faktlarga tayangan holda fikrini mustahkamlashni o‘rganadi. Shuningdek, esse yozish jarayonida o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi, ularning darsga bo‘lgan qiziqishi kuchayadi.

Innovatsion texnologiyalar va AKT vositalaridan foydalanishning ahamiyati

XXI asr – raqamli texnologiyalar, tezkor axborot oqimi va interaktiv ta‘lim davri hisoblanadi. Shunday sharoitda esse yozishga o‘rgatish jarayonini innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning kreativ fikrlash salohiyatini yanada kuchaytiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) vositalaridan maqsadli foydalanish o‘quvchilarning fikr almashuvi, tezkor tahlil, matn ustida ishlash, dizayn yaratish va interaktiv topshiriqlar bajarish imkonini kengaytiradi.

AKT vositalarining esse yozishga ta‘siri

Quyidagi texnologik yechimlar va vositalar esse yozish ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘ziga xos o‘rin egallaydi:

• Prezentatsiya dasturlari (PowerPoint, Canva, Google Slides): o‘quvchilar o‘z esselarini vizual tarzda taqdim etadi. Bu ularni matnni strukturaviy tahlil qilishga, asosiy g‘oyalarni ajratib ko‘rsatishga, ta‘sirchan ifoda vositalaridan foydalanishga o‘rgatadi.

• Onlayn kollaboratsion platformalar (Google Docs, Padlet, Miro): o‘quvchilar birgalikda esse yozadi, o‘zaro fikr almashadi, tahrir va takomillashtirish jarayonida ishtirok etadi. Bu usul jamoaviy kreativ fikrlashni rag‘batlantiradi.

• Sun‘iy intellekt asosidagi dasturlar (Grammarly, ChatGPT): o‘quvchilar yozgan matnlarini tekshiradi, til va uslubiy xatolarni tuzatadi, shuningdek, yangi fikrlar olish uchun maslahat oladi. Bu esa o‘z-o‘zini nazorat qilish, mustaqil ishlash madaniyatini shakllantiradi.

• Blog yuritish, esse tanlovlari (WordPress, Medium, Telegram kanallar): o‘quvchilar o‘z esselarini ommaga taqdim etadi. Bu ularni ijtimoiy mas‘uliyat, matnni keng auditoriyaga moslash, o‘z fikrini erkin ifoda qilish kabi ko‘nikmalarga o‘rgatadi.

Innovatsion metodlar bilan kreativ fikrlashni faollashtirish

Innovatsion metodlar – bu darsda faqat axborot berish emas, balki o‘quvchini ijodiy faoliyatga jalb qilishga yo‘naltirilgan uslublardir. Quyidagi metodlar aynan esse yozishga tayyorlash jarayonida o‘z samaradorligini ko‘rsatmoqda:

• “Mentimeter” va “Kahoot” ilovalari orqali fikr so‘rovlari: dars avvalida yoki esse mavzusi tanlanishidan oldin kichik so‘rovlar o‘tkazish orqali o‘quvchilar fikrlarini aniqlab olish mumkin. Bu esa mavzuga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otadi va mavzuni yanada dolzarb qiladi.

• “Concept Map” yoki “Mind Mapping” (Xaritalash) texnikasi: o‘quvchilar mavzu atrofida asosiy tushunchalar, sabab-oqibat bog‘liqliklari va asosiy fikrlar xaritasini chizadi. Bu esa fikrni tartibga solish, asosiy g‘oyani aniqlash va uni rivojlantirishda yordam beradi.

• Vizual esse (video esse yoki raqamli hikoya): o‘quvchi o‘z fikrini nafaqat matn shaklida, balki multimedia elementlari (rasm, musiqa, video) orqali ham ifodalaydi. Bunday yondashuv o‘quvchining texnologik savodxonligi bilan bir qatorda, kreativ yondashuvini ham rivojlantiradi.

Xulosa

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil va kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish – eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biri sanaladi. Mazkur maqolada tahlil qilinganidek, esse yozishga o‘rgatish bu yo‘lda eng samarali metodlardan biri sifatida alohida o‘rin egallaydi. Chunki esse yozish – bu nafaqat yozma nutqni rivojlantirish, balki shaxsning fikrlash uslubi, ichki dunyosi va individual yondashuvini shakllantirish jarayonidir.

Maqolada keltirilgan metodik yondashuvlar, bosqichma-bosqich o‘rgatish usullari, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalarni qo‘llash orqali esse yozishga bo‘lgan qiziqish ortadi, o‘quvchilarning darsga faolligi oshadi. Ayniqsa, ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish o‘quvchilarni ijodiy fikr yuritishga, o‘z g‘oyalarini ochiq va samarali ifodalashga undaydi.

Shuningdek, esse yozish o‘quvchilarning faqat til va adabiyotga doir bilimlarini chuqurlashtirish bilan cheklanmay, balki ularning axloqiy, ijtimoiy, madaniy va falsafiy qarashlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Har bir yozilgan esse – bu o‘quvchining dunyoqarashi, fikrlash madaniyati va shaxsiy qarorlar chiqarish salohiyatining ifodasidir.

Xulosa qilib aytganda, esse yozishga o‘rgatish orqali kreativ fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirish – o‘quvchining tafakkur dunyosini kengaytiruvchi, mustaqil fikr bildiruvchi va jamiyatda faol ishtirok etadigan shaxsni shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Kelajakda bu yo‘nalishda yanada ilg‘or metodikalar, elektron platformalar va sun‘iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini ochib berish imkoniyatlari kengayadi. Shu bois, har bir pedagog esse yozishga o‘rgatish jarayoniga yangicha, zamonaviy yondashuv bilan kirishmog‘i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. D.Avezova - “O‘quvchilarda esse yozish malakasini shakllantirish zarurati” maqolasi.

2. D.Obidova - “Esse yozish qoidalari va tavsiyalar haqida metodik tavsiya” maqolasi; “O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar” jurnali. 442- b. 2022-yil

3. Милруд Р, И.Р. Максимова “Эссе как жанр, прием, обучение и инструмент педагогического измерения, Иностранные языки в школе. - 2020- С 254-275

4. Департамент образования города Москвы Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение города Москвы «Колледж архитектуры и строительства № 7» “Как написать эссе” (Подготовила преподаватель русского языка и литературы Милуш А.С.) 5- б. Москва-2018.